

REVOLUCIONARNO DJELOVANJE TOME STRIŽIĆA NA SENJSKOM PODRUČJU

Prvi proljetni mjeseci 1942. obilovali su intenzivnom aktivnošću osobito partijskih ali i drugih organizacija narodnooslobodilačke borbe (NOB) na čitavom Hrvatskom primorju, i u tome su postizavani vrlo krupni uspjesi. U to su vrijeme znatno ojačale i vojno-operativne partizanske jedinice u Gorskotarskom kotaru i Hrvatskom primorju, sastavljene pretežno od boraca hrvatske narodnosti, koje su već do tada oslobodile i kontrolirale veća naseljena područja, pa tako i sela Gornjih Ledenica i Gornjih Krmpota. 22. lipnja 1942. oslobodile su Krivi Put, prvo oslobođeno općinsko središte ne samo u senjskom kotaru nego u cijelom Hrvatskom primorju. Tada je započela i intenzivnija politička djelatnost, prije svega partijskih rukovodstava i organizacija, s oslobođenog područja u pravcu Senja i ostalih naselja senjskog kotara. Jedan od prvih partizansko-partijskih rukovodilaca koji je već tada djelovao i na ovom dijelu senjskog područja bio je Toma Strižić, u to vrijeme oficir za mobilizaciju u Stabu V. operativne Zone Hrvatske.¹

To, međutim, nisu bili prvi počeci djelovanja KPH na Senjskom području u pravcu razvijanja NOB-a, jer se takva djelatnost u Senju, a posebno u nekim sjevernim selima senjskog kotara (osobito u Alanu) sprovodila znatno ranije, tj. već u jesenskim mjesecima 1941., i to pod utjecajem aktivista iz područja krmpotskih sela. Istodobno, pa i nešto ranije, uslijedila su i nastojanja da se iz okupiranog Vinodola uspostave veze s naprednim Senjanima, pa je tako Marija Vuković-Dunja, po direktivi Josipa Đerđe, tadanjeg delegata Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske (CK KPH) za područje Hrvatskog primorja, još u ljeti 1941. nastojala uspostaviti vezu s prof. Antunom Rubešom, tada na dužnosti u Senju.² S druge pak strane je Ivan Brozičević, tada građevinski poslovođa u Jurjevu (Sv. Juraj), inače rodom iz Crikvenice, samoinicijativno, a i po uputama Tome Strižića, Mate Kršula i Viktora Bubnja, organizirao i političku djelatnost na zadacima NOB-a, a posebno — prikupljanje materijalnih potreština (prehrambeni artikli, dinamit i sl.)

¹ O razvoju NOB na području Hrvatskog primorja u to doba vidi: Andrija Tus: »Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu«; dr. Vinko Antić: »Vinodolska Selca u borbi«; prof. Petar Strčić: »Zapisnici sjednica ONOO-a za Hrvatsko primorje«; Ljubo Tintor: »XIII Primorsko-goranska divizija«; Mahmud Konjhodžić: »Od Kupe do mora«.

² Usmeno kazivanje Marije Vuković-Dunje autoru, siječanj 1976.

³ Mate Kršul je od rujna 1941. bio sekretar Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje, a Viktor Bubanj je od tada bio član također tog komiteta. Ivan Brozičević je već od 1937. aktivno sudjelovao u djelatnosti vinodolskih komunista.

Sl. 92 — Toma Strižić prvoborac Vinodola, prvi sekretar KKKPH Senj. Snimak iz kraja 1938.

za već osnovanu partizansku jedinicu na Viševici.³ Ta su sredstva u Jurjevu tada zaposleni radnici, inače rodom iz Bribira, počeli prenositi još u kolovozu 1941. u Bribir, a odatle je otpremanje u partizanski logor bilo vrlo jednostavno.

Već tada su i senjski napredni aktivisti nastojali uspostaviti veze s komunistima susjednih kotara i aktivizirati se u NOB-u, u čemu su i postigli stanovite rezultate.

Tomo Strižić se, dakle, kao partijsko-partizanski rukovodilac i aktivist angažirao u djelovanju prema Senju i senjskom području uopće znatno prije nego što je upućen na senjski teren sa zadatkom da pripremi osnivanje i da zajedno s ostalim članovima osnuje Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske za kotar Senj (KK KPH — Senj).

U vrijeme kada je (vjerojatno sredinom srpnja 1942.) Toma Strižić došao na područje Krmpota i smjestio sjedište budućeg KK KPH — Senj u selu Zabukovac, imao je sa sobom već bogato desetogodišnje razdoblje revolucionarne djelatnosti.

Rodio se u Bribiru 1906. od siromašnih seljačkih roditelja, i kao jedno od petero djece u obitelji već je u ranom djetinjstvu morao pomagati roditeljima u raznim seljačkim poslovima, bilo stočarskim ili na zemljoradnji. Ratne prilike 1914. još su više pogoršavale njihovo obiteljsko materijalno stanje, jer je opće osiromašenje većeg dijela Hrvatskog primorja u znatnoj mjeri zahvatilo i Bribir. Kad je završio osnovnu školu, roditelji su ga nešto kasnije, makar je bio bolehljiv i krhke fizičke konstitucije, uputili na izučavanje zanata, i tako je 1923. započelo njegovo naukovanje u Slavonskoj Požegi, gdje je izučavao krojački zanat.

U to je vrijeme u Slavonskoj Požegi relativno bila razvijena legalna napredna, posebno sindikalna djelatnost, pa je i Toma ubrzo, kao dječarac od 17—18 godina, postao redoviti slušalac sindikalnih predavača, među kojima je, kako je kasnije u Bribiru sâm pričao, najupečatljiviji dojam na njega ostavio Đuro Salaj, već tada jedan od istaknutijih partijsko-sindikalnih aktivista ne samo u Slavoniji.

Vrativši se 1926. u Bribir, tada kao već lijevo idejno opredijeljen, ali još u političkoj djelatnosti nesnalažljiv, teoretski neizgrađen, bez potrebnog vlastitog znanja za ozbiljniji organizirani napredan rad, a bez pomoći nekog od iskusnijih naprednih aktivista, ostao je neko vrijeme izvan aktivnih političkih zbivanja, neumorno čitajući naprednu, posebno onu zabranjenu literaturu koja mu je bila dostupna, ali i drugu literaturu. Oko 1929. uspostavio je prve ozbiljnije kontakte sa svojim tada zaista malobrojnim istomišljenicima u Bribiru, a također i s nekim aktivistima iz redova ranije Hrvatske seljačke stranke (HSS), koja je tada bila zabranjena, pa je s njima zajednički djelovao, legalno i ilegalno, i to u onim praktično-političkim aktivnostima koje su tada imale izrazito antihegemonistički odnosno antidiktatorski sadržaj.⁴ Bilo je to, kako je poznato, vrijeme diktature kralja Aleksandra i Petra Živkovića, i upravo takva situacija još je više zblizavala napredne Vinodolce, koji su dobrim dijelom i vlastitim, samoinicijativnim nastojanjima, okupljajući se na zajedničkim idejnopolitičkim osnovama, tj. socijalističkim, tražili i pronalazili konkretne oblike svoje u biti revolucionarne djelatnosti, a gotovo bez ikakve veze i pomoći ma kojeg partijskog rukovodećeg tijela. Razvijajući tako djelatnost u raznim pravcima, vinodolski komunisti su u relativno kratko vrijeme postali dominantna politička snaga s prevladavajućim političkim utjecajem osobito na području selačke, bibrirske i krmpotsko-ledeničke općine. Već tada su, uz Tomu Strižića, bili aktivni mnogi vinodolski komunisti, među kojima se posebno isticao Vjekoslav Jeličić-Jureško iz Selaca, Milan Mataija iz Ledena, Luka Marušić iz Grižana, Stjepan Brozičević iz Bribira, a bilo je i više drugih iz raznih naselja.⁵

⁴ U to vrijeme najistaknutiji i najaktivniji političar iz redova HSS bio Franjo Borić iz Crikvenice, s kojim su imali veze i bibrirski HSS-ovci, ali i napredni mlađi mještani, posebno Toma Strižić i Stjepan Brozičević.

⁵ Vjekoslav Jeličić-Jureško pripadao je KPJ od 1921. Zivio je u Selcima i oko 1932. i kasnije intenzivno napredno djelovao, među ostalim i na stvaranju partijske organizacije u Selcima. Početkom 1936. bio je izabran za prvog sekretara partijskog komiteta za Vinodol. Umro je 1937. Milan Mataija, rodom iz Ledena, napredno je djelovao od 1932., pretežito na području gornjih ledeničkih sela, gdje je 1940. zajedno s Tomom Strižićem, osnovao i partijsku organizaciju. U danima ustanka 1941. bio je uz Tomu Strižića jedan od najistaknutijih organizatora NOB na novljanskom kotaru.

U razdoblju oko 1934. nikli su i odgovarajući specifični oblici organiziranog djelovanja vinodolskih komunista, koji pretežito nisu bili usklađeni s tadašnjim statutarnim postavkama Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), ali je njihova temeljna značajka bila u tome što su, prema tadašnjim shvaćanjima njihovih autora, u nedostatku potrebnih uputa od partijskih rukovodstava, osiguravali najoptimalnije uvjete za uspješno ostvarivanje planirane revolucionarne i napredne djelatnosti uopće. Otuda proizlazi i odlučna orijentacija na to da se aktivnim političkim djelovanjem u masama, posebno putem postojećih legalnih ili polulegalnih organizacija i ustanova (Hrvatska seljačka stranka tj. HSS, Hrvatski radnički savez tj. HRS, čitaonice, sportska i zabavna društva i sl.) vrši napredan utjecaj na stanovništvo, pa da se ono i na taj način postupno priprema za buduće, makar tada vremenski nepredvidivo, revolucionarno razdoblje.

Ispravnost takvog djelovanja, dakle — političkog djelovanja uvijek okrenutog narodu i vršenog u narodu, daleko od ma kakvog oblika začahurenosti ili stroge konspirativnosti odnosno ilegalnosti, došlo je najbolje do izražaja i prilikom izbora za općinske načelnike 1936., kada su u Bribiru i Selcima izabrani na te dužnosti komunisti, zatim do potpunog preuzimanja rukovodstva u čitaonicama u Bribiru, Selcima, Crikvenici i Dramlju, zatim putem potpunog ili znatnog djelovanja sindikalnih organizacija tj. HRS-a i URSS-a po uputama komunista, odaziv 9 (od ukupno 16) Vinodolaca u redove španjolskih interbrigada itd. Kao najizrazitija potvrda komunista jest masovno pokretanje naroda u NOB već u ljetnim mjesecima 1941., i osnivanje jedne od prvih partizanskih jedinica u Hrvatskoj, a prve u Hrvatskom primorju, sastavljene od boraca isključivo hrvatske narodnosti.

U svemu tome, a to je samo dio učinjenog, ma da i najznačajniji dio, udio Tome Stričića bio je bez sumnje vrlo velik, i to ne samo kao aktivnog sprovednika dogovorenih i planiranih zadataka, već možda čak i više — i kao revolucionara koji je inicirao mnoge od tih aktivnosti i mnoge metode njihova rješavanja. Zajedno s već spomenutim drugovima (osim Jeličića, koji je umro 1937.), Toma Stričić je već početkom srpnja 1941. započeo sprovoditi vrlo konkretne akcije na pokretanju oružane borbe i u Vinodolu, što je istodobno bio u jednakoj mjeri i odziv pozivu KPJ na ustanak, kao i začetak oživotvorenja onih ciljeva za koje se već desetak godina ranije organizirano pripremao.

Organizirano djelovanje radi pokretanja NOB-a i u Vinodolu započeto je zapravo donošenjem povijesnih odluka u uvali Jesenova istočno od Selaca, vjerojatno 6. srpnja 1941., u čemu je T. Stričić vrlo aktivno sudjelovao. U ostalim vinodolskim komunistima (Blaž Kalafatić, Petar Komadina, Vjeko Lončarić, Vlado Car, Andre Kršul, Andre Tus, Franjo Mureta, Ladislav Vioda, Viktor Bubanj i drugi) imao je na krajnje žrtve spremne suborce, i rezultati nisu izostali.

Policijske vlasti i bivše Jugoslavije i novostvorene NDH 1941., kao i talijanski okupatori, imali su ga evidentiranog upravo onakvog kakav je i bio, tj. kao komunista. Kao takvog već su ga u ožujku 1940. bili predložili za inter-

Umro je 1943. Luka Marušić je još 1927. istjeran iz Beograda u zavičajnu općinu Grižane, nakon što je bio kao komunist suđen. Došavši u Grižane, nastavio je napredno djelovati i nakon 1932. bio je jedan od istaknutijih aktivista u komunističkoj djelatnosti u Vinodolu. Stjepan Brozičević je zajedno s Tomom Stričićem započeo napredno djelovati 1932. Prilikom izbora za općinske načelnike 1936. bio je kao komunist izabran za općinskog načelnika (kandidiran je kao nosilac »vanstranačke liste») u Bribiru. Poginuo je nesretnim slučajem kao borac u bribirskoj partizanskoj jedinici 25. studenog 1941.

Sl. 93 — Članovi Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, slijeva nadesno: Ivan Barbačić, Ivica Ferdo Radetić, Genoveva Tomić, Toma Strizić, Melanija Segota Marušić, Petar Komadina i Nikola Brozini, snimljeno na Vratima kod Fužina u travnju 1944.

naciju,⁶ a uspostavom NDH bio je na čelu liste onih koje su ustaške vlasti u Vinodolu namjeravale fizički likvidirati.⁷

Saznavši za te ustaške namjere, morao je živjeti gotovo ilegalno, čime mu je bio znatno otežan rad na pripremama za oružanu borbu, ali je uspio izbjeći hapšenju i prvih dana kolovoza 1941. već je bio na Viševici, gdje je rukovodio osnivanjem i djelovanjem prve partizanske jedinice u Hrvatskom primorju i odakle je nastavio vrlo intenzivnu djelatnost na organiziranju NOB-a ne samo u Vinodolu.

U to vrijeme u Vinodolu nije postojalo nikakvo službeno partijsko rukovodstvo (komitet), pa je i odluku o pokretanju NOB-a u Vinodolu donijela grupa istaknutih vinodolskih komunista i to, kako sam već naveo, početkom srpnja, jedreći na barci nedaleko od Selaca. Nedostatak takvog (službenog, statutarnog) partijskog rukovodstva za područje Vinodola je, očito, imalo izvjesnih negativnih posljedica u revolucionarnoj djelatnosti, mada je češće sastajanje i dogovaranje najistaknutijih komunista iz raznih vinodolskih mjesta u znatnoj mjeri nadoknađivalo onu ulogu koju bi, u duhu statutarnih postavki KPJ-KPH, trebao zapravo vršiti rukovodeći partijski organ, tj. rajonski, kotarski ili međukotarski vinodolski komitet. Povijesna je činjenica da

⁶ Usp. Institut Radničkog Pokreta Hrvatske u Zagrebu (IHPRH) gr. XX. k. 2. Dopis kotarskog načelnika iz Novoga od 23. veljače 1940. upućen banskoj vlasti Banovine Hrvatske.

⁷ Prema iskazu koji je nakon oslobođenja dao u istrazi Vlado Vukelić-Kapo, koji je 1941. bio ustaški logornik u Crikvenici.

su se u Vinodolu u to vrijeme, unatoč takvu unutarnjem organizacionom partijskom stanju, bitni (i drugi) stavovi i odluke ipak donosili i uspješno provodili.

Upravo zbog takvog organizacionog stanja u rukovođenju partijskom djelatnošću razvitak revolucionarnih događaja nametnuo je potrebu da pokrenuto borbom u Vinodolu rukovodi vojno-političko tijelo, bez obzira na njegove formalne oblike i naziv. Tada, tj. istodobno s osnovanjem borbene jedinice na Viševici i u okviru njezinog sastava takvo je rukovodstvo i nastalo, ne birano i ne postavljeno ni od koga, a na čijem je čelu bio Toma Stričić, koji je, obzirom na svoje relativno bogato revolucionarno iskustvo, kao i zbog toga što je i nekoliko godina prije toga već bio najistaknutija i najautoritativnija napredna odnosno revolucionarna ličnost u Vinodolu, bio i najpouzdanije jamstvo da će to rukovodstvo do kraja revolucionarno vršiti i izvršavati zadatke koje je potreba i nužnost razvitka NOB-a nametnula. U tom su užem rukovodstvu uz njega u prvo vrijeme bili i Milan Mataija, Blaž Kalafatić i Andre Tus, a šire su rukovodstvo činili Petar Komadina, Franjo Mureta, Josip Saftić, a nešto kasnije i Stjepan Brozičević, Josip Štajner, Vlado Car te možda i još neki komunisti.⁸

Kasnije, kada je u Crikvenici mjeseca rujna 1941. osnovan novi Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje, i kada je u početku listopada osnovan teritorijalni partizanski štab za Gorski kotar, Hrvatsko primorje i Drežnicu, funkcija se navedenog rukovodstva s Viševice izmijenila, to više što je Toma postao operativni oficir navedenog partizanskog štaba, čije sjedište je bilo u delničkoj partizanskoj jedinici, pa je on tada postao i član Kotarskog komiteta KPH za kotar Delnice.

Čitavo to vrijeme, dakle već od odluka donesenih u početku srpnja u Jesenovi, Toma je bio istaknut i neumoran rukovodilac i organizator NOB u Vinodolu, a kao takav djelovao je, tada ili nešto kasnije, na području Hrvatskog primorja, Gorskog kotara, Drežnice i Kvarnerskih otoka, vršeći u kasnijem razdoblju razne odgovorne dužnosti: operativni oficir Primorsko-goranskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda, oficir za mobilizaciju V. operativne zone Hrvatske, član kotarskog komiteta KPH za kotar Delnice, sekretar Kotarskog komiteta KPH za kotar Senj, član Kotarskog komiteta KPH za kotar Novi, član Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje, tajnik Kotarskog NOO-a za kotar Novi te vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a.

U to vrijeme kada ga je u srpnju 1942. Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje uputio na senjsko područje sa zadatkom da priprema osnivanje prvog kotarskog komiteta KPH za kotar Senj, politička situacija na senjskom području bila je vrlo složena. Mada su relativno malobrojni komunisti i napredni aktivisti i ranije djelovali na tom terenu, ipak je tu još uvijek znatno prevladavao ustaški utjecaj, a dobrim dijelom i utjecaj poznate Mačekove »politike čekanja«. Već i to su bili razlozi da se znatnije intenzivira utjecaj

⁸ Stvarni sastav tog rukovodstva, užeg i šireg, nije nikada do sada temeljitije razmotren. Budući da su, prema raspoloživim memoarskim zapisima, upravo navedeni drugovi pod rukovodstvom Tome Stričića sudjelovali u razmatranju vojno-političkih zadataka borbene jedinice na Viševici i organizaciono-političkih i drugih zadataka organizacija NOB-a na većem dijelu vinodolskog područja, a kroz to i u donošenju odgovarajućih zaključaka i odluka, neosporno je da su zapravo oni činili to rukovodstvo. Istodobno su bili i članovi partijske organizacije (ćelije) u borbenoj jedinici, pa je time, s formalno-statutarne strane, ta ćelija imala tada (prvih 50–60 dana) i prerogative teritorijalnog vojno-političkog rukovodstva NOB-a. I ta je ćelija nastala kao posljedica toga što su se komunisti iz raznih mjesta, dakle do tada i pripadnici partijskih ćelija u mjestu gdje su živjeli i gdje su partijski djelovali, odjednom našli zajedno na Viševici. Prema raspoloživim podacima, ta je ćelija bila u to vrijeme sastavljena od članova iz dotadanih dviju bibrirskih, dviju ledeničkih, selačke i jednog člana (Josip Štajner) KPH koji je bio došao iz Zagreba.

Partije odnosno NOB i na tom području, jedinom u Hrvatskom primorju koje je u velikoj mjeri zaostajalo u prihvatanju političke platforme NOB-a i opredjeljivanja za nju. To je, bez sumnje, bio jedan od glavnih razloga da se na taj teren upute upravo iskusni revolucionari tj. Toma Stržić i njegov dugogodišnji suradnik u revolucionarnoj djelatnosti Ive Jeličić-Tominčić,⁹ te da se ostvare potrebni uvjeti za osnivanje partijskih organizacija i njihovog neposrednog rukovodstva tj. Kotarskog komiteta za kotar Senj. Usporedo je bilo potrebno intenzivirati i rad na stvaranju omladinskih organizacija, a posebno skojevskih, pa je na taj teren, mada nešto kasnije, zbog tih zadataka bio upućen i Feliks Gorski, do tada partijski aktivist na otoku Krku, te Jovo Plečaš. Radi djelovanja među ženama ovamo je bila upućena najprije Nada Antonić, a poslije nje Danica Mihaljević.

Sve se to odvijalo u vrijeme krupnijih organizacionih promjena u takozvanim pozadinskim partijskim i drugim organizacijama. Naime, praksa da se iz okupiranih naseljenih mjesta rukovodi cjelokupnom političkom djelatnošću NOB u Hrvatskom primorju (na vojno-organizacionu i vojno-operativnu djelatnost se to nije odnosilo), već se u proljeće 1942. pokazala kao teško provediva, s krupnijim nedostacima i velikim poteškoćama. Poznato je da je dio članova OK KPH za Hrvatsko primorje, među kojima i sekretar tog komiteta Mate Kršul, sve do lipnja 1942. djelovao iz Selaca—Crikvenice. Vjerojatno u travnju te godine bio je u Novom, dakle na okupiranom području, osnovan Kotarski komitet KPH za kotar Novi, čiji je sekretar bio Ivica Radečić-Ferdo, s tim da Komitet djeluje i na susjednom senjskom kotaru. Slična je situacija bila i na ostalim kotarskim područjima u Hrvatskom primorju. Znatno zbog otežanog djelovanja u takvim uvjetima rada, sjedište OK KPH za Hrvatsko primorje u polovici godine 1942. potpuno preseljeno na oslobođeni teritorij, a preseljena je ili nanovo osnovana i većina Kotarskih komiteta. U naseljenim okupiranim mjestima ostale su seoske, mjesne ili općinske partijske (i druge) organizacije. Tako je i u Senju nastavio s djelovanjem Mjesni komitet KPH za Senj, koji je osnovan u travnju 1942., a sastavljen je bio od Senjana i komunisti zaposlenih na senjskom području rodom izvan tog područja. Sastav tog Komiteta bio je: Melanka Rivoseki, sekretar, a članovi Ivan Brozičević i Ivan Veža.

Ovaj senjski Mjesni komitet KPH uspio je razviti stanovitu djelatnost, ali što iz subjektivnih, a što iz objektivnih razloga, to djelovanje nije imalo vidnijih uspjeha. Više uspjeha je, mada nešto kasnije, postignuto na oslobođenom području općine Krivi Put, dok su naselja južnije od Senja, tj. na velebitskom području, bila ili bez utjecaja ili s vrlo slabim utjecajem organizacija NOB-a i to uglavnom onih iz Like.

Zbog svega su toga Stržić, Jeličić, Gorski, Vlade Knifić i drugi aktivisti, uz znatnu pomoć pojedinih aktivista NOB-a iz krmpotskih sela, nailazili na znatne poteškoće, počesto naizgled nesavladive, ali se situacija postupno ipak popravljala, za što ne male zasluge pripadaju i domaćim tj. senjskim aktivistima, koji su ilegalno djelovali u Senju.

Da bi se ojačao politički utjecaj stanovništva slobodnih krmpotskih sela i na senjsko kotarsko područje, to je OK KPH za Hrvatsko primorje već u srpnju 1942., u vrijeme pred održavanje Prvog partijskog savjetovanja za

⁹ I. J. Tominčić je vrlo aktivno sudjelovao u naprednoj djelatnosti u Vinodolu već od 1935., posebno u Selcima gdje je i živio. U razdoblju do travanjskih događaja 1941. bio je vrlo usko povezan s T. Stržićem.

Hrvatsko primorje, odlučio da sve organizacije NOB-a na području krmpotskih i krivoputskih sela budu pod izravnim rukovodstvom partijske organizacije na čijem je čelu bio Toma Strižić kao sekretar. Bila je to, zapravo, partijska organizacija (čelija) s pravima i dužnostima Kotarskog komiteta kao teritorijalnog partijskog rukovodstva. Na tom je području djelovala i prva vojno-pozadinska komanda u Hrvatskom primorju tj. »Komanda mjesta Krmpote—Ledenice«. Time je, dakle, krmpotsko područje, gdje je narod masovno i u potpunosti prihvatio NOB, postalo sastavni dio područja senjskog kotara, što je, bez sumnje, imalo pozitivnog učinka na razvitak NOB u senjskom kotarskom području.

U zaključcima spomenutog Prvog partijskog savjetovanja KPH za Hrvatsko primorje, održanog 23. i 24. kolovoza 1942., bile su posebno naglašene zadaće komunista u onim krajevima Hrvatskog primorja gdje je još uvijek prevladavao neprijateljski utjecaj, a takav je upravo bio i senjski kotar. Zbog toga je i to Savjetovanje značilo veliku pomoć i Strižiću i Jeličiću (oboje su bili prisutni na Savjetovanju), ali im je OK KPH za Hrvatsko primorje i posebnim uputama, bilo pismenim ili usmenim, pružao potrebnu pomoć.

Zašto Kotarski komitet KPH za kotar Senj nije osnovan već u kolovozu 1942., dakle u vrijeme kada su Strižić, Jeličić i drugi aktivisti započeli intenzivno djelovati, prije svega organizaciono i propagandno-politički, na tom području, pitanje je na koje danas nije moguće dati pouzdan odgovor. Vjerojatno je OK KPH za Hrvatsko primorje smatrao da za to treba najprije ostvariti potrebne partijsko-političke i organizacione preduvjete, dakle — stvoriti barem osnovne uvjete za djelovanje raznih organizacija NOB-a, pa kada je to postignuto, onda je Kotarski komitet KPH za kotar Senj i osnovan. To je, najvjerojatnije, bilo prvih dana studenog 1942., što proizlazi iz izvještaja koji je 13. studenog 1942. pisao OK KPH za Hrvatsko primorje Centralnom komitetu KPH, u kojem se navodi i ovo: ... »Pred drugove K. K. postavljene su konkretne zadaće planskog i upornog prodiranja u još nezahvaćena mjesta, da bi se već jednom prekinulo sa starom praksom da se obično radi tamo gdje je lakše prodrijeti, dok teže pristupačna mjesta ostaju bez veze s nama.

U tome su se već pokazali dobri rezultati, naročito u kotaru Sušak i Senj, gdje je veliki broj sela iako se u njih moglo prodrijeti, ostajao van našeg utjecaja. K. K. i Senj osjetno se osamostaljuju i ojačavaju. Ovih dana osnovan je i K. K. Senj, u koga su ušla 4 druga, među njima i Toma Strižić.¹⁰

Iz kasnije pisanih sačuvanih dokumenata vidljivo je da su prvi članovi ovog komiteta bili: politički sekretar Tomo Strižić, organizacioni sekretar Ive Jeličić-Tominčić, članovi Feliks Gorski, koji je ujedno bio i sekretar Kotarskog rukovodstva SKOJ-a za kotar Senj, i Vlade Knifić. Iz senjskog kotarskog područja, upravo iz grada Senja, bio je, dakle, samo Vlado Knifić.

Intenzivnim djelovanjem članova KK KPH za kotar Senj i ostalih aktivista spoznaja o NOB-u i prihvaćanje njene političke platforme, njenih zadataka i ciljeva, širila se postupno i na ovom kotarskom području, kojega su

¹⁰ IHPRH. Partijska grada, fond OKKPH za Hrvatsko primorje KP-267/253. Pouzdanih podataka o točnom datumu osnivanja ovog komiteta nisam našao. Iz citiranog teksta očito je da je to bilo u prvih desetak dana studenog 1942. Ovo je, bez sumnje, najvjerođostojniji podatak o dotaciji osnivanja KK KPH za kotar Senj, jer proizlazi iz dokumenata OK, pisanog neposredno nakon osnivanja KK, a poznato je da ni jedan KK u Hrvatskom primorju nije mogao biti osnovan bez znanja i odobrenja OK. U materijalima s Prvog partijskog savjetovanja za kotar Senj od 16. siječnja 1944., (usp. IHPRH — KP — 273/830) navodi se da je KK KPH Senj osnovan 20. rujna 1942., ali s obzirom na vrijeme kada je to pisano (siječanj 1944.), a i po sjećanju Vlade Knifića, taj podatak o dataciji nije prihvatljiv to više što je različit od spomenutog podatka u dokumentu OK.

neki istaknutiji ustaški rukovodioci smatrali »najustaškim krajem Hrvatske«, ističući pri tom da su u Senju još 1931/32. nicali i djelovale ilegalne ustaške organizacije, koje su zapravo bile diverzantsko-terorističke. Tako se u tom primorskom gradiću, u njegovoj bližoj i daljnjoj okolici, sve više sazrijevala i širila svijest da ustaštvo nije i ne može biti prihvaćeno kao spasosna doktrina za hrvatski narod.

Još prije nego što je uspostavljen neposredni dodir između članova KK KPH Senj i partijskih aktivista u Senju, a što je bilo ostvareno u siječnju 1943., stvarani su u raznim naseljima sjevernog dijela senjskog kotara odbori i organizacije NOB-a. U Krivom Putu je još u kolvozu 1942. osnovan NOO, kojom prilikom je Toma Strižić održao govor uz burno odobravanje prisutnih. Osnivani su i odbori Antifašističke fronte žena (AFŽ) i Saveza mlade generacije (SMG). Pojavljivali su se i dezerteri iz ustaško-domobranskih vojnih jedinica, odaziv za ustaške legije bio je sve manji, tako da su na toj takozvanoj »senjskoj ustaškoj kuli« nastajale sve veće pukotine.

Stvarali su ih senjski rodoljubi zajedno sa stanovništvom okolnih naselja, postupno ali uspješno, predvođeni u to vrijeme Tomom Strižićem, Ivom Jeličićem i ostalim partijsko-političkim rukovodiocima. U izvršavanju partijsko-političkih zadataka, dana 18. siječnja 1943., poginuo je upravo na ovom području i Ive Jeličić-Tominčić. Uskoro nakon tog tragičnog događaja ovaj je teren napustio i Toma Strižić, da bi kao budući vijećnik ZAVNOH-a, za koje je visoko zvanje već tada bio predložen, preuzeo nove dužnosti. Koncem siječnja 1943. je dužnost sekretara KK Senj preuzeo Tomo Mavrić.

Iz tromjesečnog razdoblja, u kojem je Toma Strižić bio sekretar prvog KK KPH za kotar Senj (od početka studenog 1942. do kraja siječnja 1943.) sačuvano je više izvještaja ovog komiteta koje je on sastavljao i slao Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje. I iz njih je vidljivo kako je komitet, postupno ali uspješno ostvarivao zadatke na širenju NOB u ovom kotaru, gdje je politička situacija, kako je već rečeno, bila vrlo složena i za djelovanje organizacija NOB u nekim naseljima potpuno nepogodna. Svakako je najvažniji zadatak komiteta bio — izravna i što konkretnija pomoć aktivistima u gradu Senju, koji su djelovali u izuzetno teškim uvjetima, ali su unatoč tome uspjesi njihova djelovanja bili vidljivi. O tome svjedoči i izvještaj KK KPH za kotar Senj, koji je Toma pisao OK-u za Hrvatsko primorje 28. prosinca 1942. Taj dio izvještaja glasi: ... »Senj: Veza sa Senjom je uspostavljena. Članstva partije ima mnogo i to 34. Njihov nivo za sad nemožemo okarakterizirati pošto sastanak sa općinskim komitetom Senj nismo imali, a iz par dopisa koje smo do sada primili nemožemo stvoriti zaključke. Dali smo im direktive i tražili sva obavještenja koje očekujemo, a uporno tražimo sastanak sa odgovornim drugovima koji bi nam mogli dati što opširnije podatke, s druge strane bi primili od nas konstruktivnije direktive i uputstva za rad.

Kako se vidi iz dopisa i iz drugih informacija narod je nezadovoljan sa okupatorima, nezadovoljan sa ustaškim vlastima, nezadovoljan sa stanjem u kojem se nalazi, a toga niti ne krije, već sve javnije protestira. Nezadovoljstvo se ističe najviše kod isplata radnog naroda, pred vratima načelnika i senatora.

Postupak ustaških vlasti vrlo je surov naprama narodu. Narod mnogo govori o partizanima i odobrava njihovu borbu. To su junaci u očima tih masa.

Znači povoljan teren, trebalo bi i za Senj letaka.

Gledajući po broju članova i simpatizera kojih ima 40, tu se vidi da u Senju imademo ljude s kojima bi se moglo i moralo raditi. Slaba strana je u tome što partija nije zahvatila radničku klasu već intelektualno činovnički razred. Članovi partije su regrutirani iz: 1) Radnička komora, 2) Kotarski sud, 3) Sudbeni stol, 4) Četvrta građevinska brzojavna i brzglasna sekcija 5) Poštanska auto-garaža, 6) Tvornica duhana, 7) Gimnazija, 8) Carinarnica, 9) Policija, 10) Sekcija za gradnju pruge, 11) Lučki ured (pilotski).

U Senju ima HSS-ovaca koji simpatiziraju s nama, ima ih koji su ostali vjerni ideologiji Radića. A većina njih otvoreno podupire i dodvara se ustaškim vlastima. O HSS-ovcima ćemo Vam poslati naknadno izvještaj poimenično i što ko radi, sakupljamo podatke.

U Crnoj Legiji do pozivnica bilo je jedna stotina i to iz Krivog Puta do 20, iz Srema, Slavonije, Zagorja, Kašina i Sv. Ivana Zeline. Iz Primorja (senjski kotar) nema nikoga, isto ni iz Krasna i Sv. Jurja i Jablanca. Računali su najmanje na tri stotine. Iz Brinja se je javilo 150. (...)

Općeniti pregled kotara Senj:

Krmpote su pod utjecajem partizana. Krivi Put pod utjecajem Senja (ustaška propaganda). Primorci i ako pod okupatorskim i ustaškim vlastima ne odazivaju se u Crnu Legiju.

Sav narod je protuokupatorski raspoložen, na drugu stranu svi misle o aprovizaciji što je rezultat neimaštine.¹¹

Toma Strizić se i u kasnijem razdoblju pojavljivao na senjskom području, vršeći razne odgovorne dužnosti. Poginuo je, kako je poznato, 10. lipnja 1944., u vrijeme kada je bio član Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje i istovremeno predsjednik Okružnog suda za isto područje. U to je vrijeme bio i vijećnik ZAVNOH-a pa je sudjelovao na osnivačkom zasjedanju ZAVNOH-a u lipnju 1943., kao i na idućim zasjedanjima u listopadu 1943., i svibnju 1944., te kao član AVNOJ-a na njegovom drugom zasjedanju u studenom 1943. Kao član ovih najviših političkih tijela NOB u Hrvatskoj odnosno Jugoslaviji, sudjelovao je duž Hrvatskog primorja i na nekim kvarnerskim otocima u objašnjavanju značenja odluka koje su ta tijela donosila, a time i na učvršćivanju i jačanju revolucionarne vlasti, koja se kroz borbu stvarala i u ovom dijelu naše zemlje, a u čijim je začecima, još 1941., također sudjelovao. Zbog izuzetno velikih zasluga za razvitak NOB-a, osobito u Vinodolu, kao jedan od njenih najistaknutijih pokretača na širem području i Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, još prije oslobođenja predložen je za zvanje Narodnog heroja. Bio je to prvi prijedlog iz Hrvatskog primorja za

¹¹ IHRPH — KP — 267/314. Ovaj izvještaj zahtjeva šire objašnjenje, i njegovo pravo značenje može biti shvatljivo tek u sklopu temeljitijih istraživanja tadanjih prilika u redovima aktivista NOB u Senju. U vrijeme kada je pisan, KK KPH Senj nije imao potpun uvid u stvarno stanje partijske organizacije u Senju. Senjski aktivisti koji su djelovali u Senju u Senju su, očito, primjenom vrlo blagih kriterija, tretirali članovima KP — za to doba zaista velik broj aktivista ili tek simpatizera NOB. U to vrijeme — zbog niza objektivnih okolnosti — nije ni bilo moguće Kotarskom Komitetu neposredno djelovati u rješavanju ovih organizacijskih pitanja i to je učinjeno tek nakon kapitulacije Italije, kada je Senj bio slobodan. Tada je utvrđeno da većina od navedenih 40-tak «članova» KP nisu imali uvjeta za članstvo. Sadržaj citiranog izvještaja je, međutim, zanimljiv i zbog toga što odražava složenost senjskih prilika u to doba, dakle — ne samo partijskih. Očito je da ni KK KPH Senj, pa ni Toma Strizić kao njegov sekretar, nije dovoljno kritički ocijenio izvještaj kojeg su primili iz Senja, već su ga, čini se, prihvatili kao pouzdan. Uškoro je i neposrednim dodirima između članova KK KPH Senj i nekih aktivista iz Senja uočen problem velikog nerazmjera između broja članova KP u Senju i postizvanih rezultata u radu, pa je KK KPH Senj s više kritičnosti primao izvještaje iz Senja, a s time u vezi je zauzeo i nešto drugačiji stav u odnosu na senjsku partijsku organizaciju.

to najviše naše ratno-revolucionarno priznanje, ali je to zvanje dobio tek 1951.

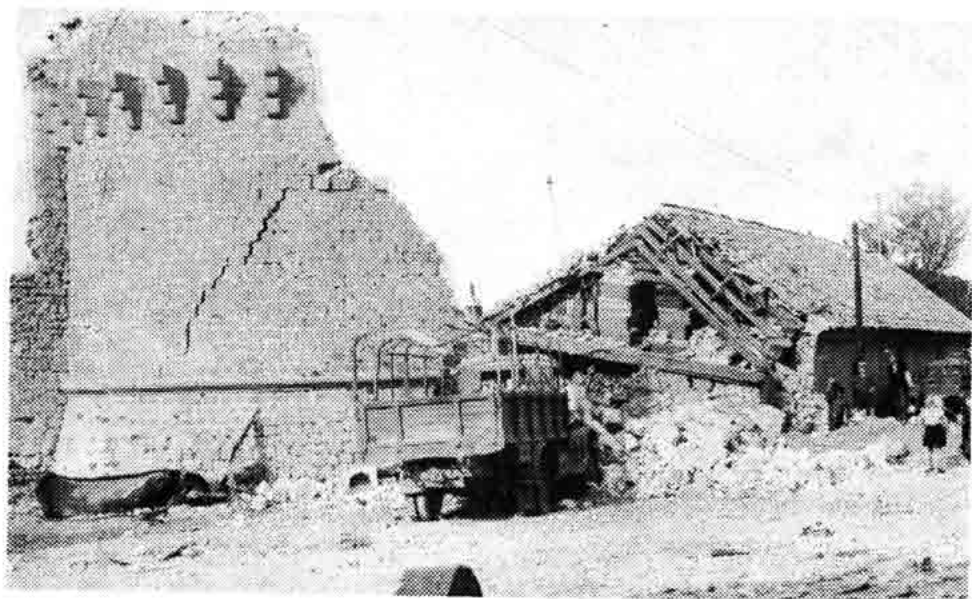
U tom prijedlogu, koji je OK KPH za Hrvatsko primorje 3. ožujka 1945. poslao CK KP Hrvatske, za to visoko priznanje su navedeni ovi razlozi: ...
«Prvi organizator narodnog ustanka u Hrvatskom primorju. Mnogo je doprineo zbliženju srpskog naroda Drežnice i okolice i naroda Hrvatskog Primorja i Gorskog Kotara. Još prije rata poznat u narodu kao borac za narodna prava. Bio je vrlo hrabar, odan, čvrstog karaktera, omiljen kod naroda...»¹²

Koliko značenje su njegovom političkom ugledu i utjecaju pridavali ustaški rukovodioci tadanjeg »ustaškog stožera« u Senju, vidi se i po tome što su, vjerujući u njegovu pogibiju prilikom partizanskog napada na Jezzerane 16. travnja 1942., izdali i raspačali letak o svom »velikom uspjehu« sadržanom u ubojstvu upravo Tome Stržića.

U dosadanjem opisu nisam nigdje naveo od kada je Toma bio i formalni član KPJ, odnosno KPH. Na to je pitanje još uvijek nemoguće dati vjerodostojan odgovor jer ne postoje nikakvi podaci o tome da je njega netko, bez obzira u koje vrijeme, proglasio i formalnim članom KPH-KPJ. U partijskoj i drugoj dokumentaciji postoje različiti podaci o tome od koda je on bio član KPJ-KPH, ali budući da je mjerodavan odgovor na ovo pitanje u isključivoj nadležnosti partijskog rukovodstva Hrvatske odnosno Jugoslavije, koje to do sada nije riješilo, ne može se ni jedan datum prihvatiti kao partijski službeno priznat.

Imajući prvenstveno u vidu njegovu revolucionarnu djelatnost, smatram, da bi godina 1934. bila najprihvatljivija kao godina od koje bi ga se i formalno moglo smatrati članom radničke avangarde tj. KPJ, mada je on i prije toga djelovao u duhu onih zadataka i ciljeva za koje se KPJ borila. Ali bez obzira na to što do danas to pitanje nije riješeno, to ne negira niti umanjuje njegovo marksističko idejno opredjeljenje i njegovu revolucionarnu djelatnost. Iznimni uvjeti u kojima je prije rata djelovala čitava KPJ, a osobito organizacije komunista u Vinodolu, glavni su razlog što postavke statuta KPJ nisu u tom području tada dosljedno primjenjivane. Nije, međutim, poznato — zašto to pitanje nije riješeno nakon oslobođenja.

¹² Isto, fond OK KPH za Hrvatsko primorje — 1945. godine.

Sl. 94 — Ruševine kule Lipice, Stara cesta 1943. Snimio I. Stella.